

Poskus izgradnje etike

CVETKA TÓTH

Svoja razmišljanja poskušam postaviti v kontekst dobe po letu 1989, tj. čas, ko se je sesul socializem boljševiške provenience. V zvezi s tem obdobjem si teorija resno zastavlja vprašanje, kako misliti pojem *napredka*, kajti nekoč znana in popularna marksistična teza, da je zgodovina ireverzibilen proces, vsaj ta trenutek ni veljavna. Teorija se sedaj vrača celo na predkantovski nivo, aktualne postajajo kategorije kot recimo *toleranca*, ki jo dobimo že pri Spinozi, Voltairu, Johnu Locku; ta je od klasikov ta trenutek najbolj popularen filozof.

Teorija ugotavlja, da je zakonitost prejšnje dobe bil duh identitete in totalitete. Po letu 1989 naj bi stopili v novo dobo človeštva, ki jo odlikuje duh razlik in pluralizma. Ta duh naj bi se povsem odrekel duhu totalitete, zdaj postaja aktualno vprašanje, namreč, kako misliti človekove pravice drugače kot celostno. Mnogi, predvsem levo usmerjeni teoretiki opozarjajo, da se svobode ne da misliti parcialno recimo po znanem vzoru, da je svoboda samo za svobodne. Do kod torej lahko gre odpoved konceptu totalitete?

Zakaj sem izbrala razmišljanja Nicolaja Hartmanna (1882-1950)? Izjemen mislec je, tudi zaradi tega, ker meni: če ne misliš tega, kar je, se pravi celote bivajočega še etično ozaveščeno, sploh nisi pravi mislec.

Kot drugo je treba omeniti, da je bil Hartmann soočen s posledicami kritike heglovskega sistema. Še posebej od Nietzscheja naprej sta bila razum in duh detronizirana. Zdaj so začeli človeka razlagati kot bitje instinktov, nagonov, volje. S takšnim teoretskim stanjem se sooča Max Scheler in pri tem opozarja na žlahten, visok srednji vek, predvsem na Tomaža Akvinskega, ki je človeka pojmoval kot večplastno bitje, tako da se zdaj oblikuje *regionalna ontologija*. Ta vztraja na tem, da ima vsak sloj v človeku relativno avtonomijo in samostojnost, torej tudi duh - in človek je in ostaja tudi še bitje duha - kamor Scheler in Hartmann umestita etiko in etično ozaveščenost.

Po letu 1989 se zdi, kot da se izgublja vse vrednote in mnogi razočarani levičarji se zdaj zatekajo v nekakšno deklarirano *estetizacijo sveta*, v svet brez vrednot. Hkrati s tem je vedno več mislecev, ki poudarjajo nujnost renesanse etike in pomen vrednot. Pri Hartmannovi etiki vidno izstopa njegova teorija vrednot.

Kaj so sploh vrednote? Teга seveda, kot še česa drugega v filozofiji, ne moremo definirati, tudi ne s Hartmannovo pomočjo. Na področju humanistike in družboslovja nam matematični definicijski postopek ne more biti vzor, kajti matematično mišljenje pomen kakšnega pojma strogo določa; že Kant pa takšno pojmovanje pojmovnosti odločno odklanja.

V filozofiji gre po Kantu za *eksplicacijo* oziroma *ekspozicijo pojmov* in nikakor ne za definicijo. Eksplicacija pojma namreč pomeni, da mi njegov pomen samo *ugotavljamo*, ne pa določamo. Kakšna je torej eksplicacija pojma vrednote že od Aristotela naprej? Predvsem pomeni nerazvezljiv spoj ali konjunkcijo med idejo in delovanjem, kot taka je vrednota še eksplicacija tega, kar je *praktični um*. Gre za spoznanje, ki ni več samo sebi namen, ampak prehaja v delovanje. In aristokrat je človek, ki premore vrednote, je ravno zaradi njih *odličnik*. V Hartmannovem jeziku to pomeni, da gre za osebnost.

Po Hartmannu je *osebnost* človek kot *svobodno bitje* in *nosilec vrednot*. Ena najbolj temeljnih človekovih vrednot po Hartmannu je *odgovornost*. Človek kot etično

ozaveščeno in razvito bitje je po njegovem postavljen celo na raven česa božanskega. Ravno s pomočjo etike je človeku dano, da se sooča s tem, kar je bilo že storjeno, čeprav napačno in moralno povsem zgrešeno. Hartmann prepričljivo dokazuje, kako nam etika omogoča, da ljudje odgovorimo na vprašanje, kaj storiti z že storjenim, kajti tudi Bog ne more tega, *kar je bilo*, spremeniti v *ni bilo*, je nekoč izrazil že Aristotel.